

ΟΙ ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΘΑΝΑΣΙΜΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Το διπλό παράδοξο της ψυχολογίας του πολέμου είναι ότι, ως αποτέλεσμα συναισθηματικών αντιδράσεων, οι αποφάσεις λαμβάνονται σύμφωνα με τους κανόνες της κλασικής δυαδικής λογικής — και ότι αυτό ακριβώς το γεγονός είναι παράλογο, όταν το βλέπουμε απέξω. Αυτή η ιδιαιτερότητα μπορεί να καταδειχθεί καλύτερα αν πάρουμε τα τρία θεμελιώδη θεωρήματα της αριστοτελικής λογικής και μελετήσουμε τι ρόλο παίζουν στη συναισθηματική λογική του πολέμου.

Οι πόλεμοι είναι αγώνες για τη **διατήρηση της ταυτότητας**, είτε προσωπική ταυτότητα, ταυτότητα ομάδας, εθνική ταυτότητα κ.λπ. Η απώλεια αυτής της ταυτότητας μπορεί να εξισωθεί με την απώλεια της ίδιας της ύπαρξης. Είναι το κοινωνικό ισοδύναμο του σωματικού θανάτου. Όποιος χάνει την ταυτότητά του ως ανεξάρτητης, αυτόνομης μονάδας επιβίωσης, δηλαδή ελεγχόμενος εκ των έσω, χάνει την ύπαρξή του ως άτομο, οικογένεια, ομάδα, επιχείρηση, έθνος κ.λπ. στην ενδοσκόπησή του και την παρατήρησή του από τα άλλα μέλη των κοινωνικών συστημάτων. Αυτή η ταυτότητα, καθώς και η ανεξαρτησία από άλλα συστήματα, εδραιώνεται μέσω της **επικοινωνίας**. Ακόμη και απειλές για την ταυτότητα συμβαίνουν στο πλαίσιο της επικοινωνίας. Εάν κατανοήσουμε την ταυτότητα με τη λογική έννοια - όπως θα έπρεπε σε αυτό το πλαίσιο - το θεώρημα για την ταυτότητα ισχύει και εδώ: **Δύο πράγματα X και Ψ είναι πανομοιότυπα, όταν κάθε χαρακτηριστικό P που ισχύει για το X ισχύει επίσης για το Ψ και το αντίστροφο.**

Μπορεί να μην πρόκειται για κάθε χαρακτηριστικό, καθώς ορισμένα από αυτά αλλάζουν πάντα με την πάροδο του χρόνου, αλλά για χαρακτηριστικά που δημιουργούν ταυτότητα. Ωστόσο, αφενός η απειλή για τον εαυτό (και άλλες περιγραφές, όπως η απειλή για τη γη ή την εθνική κυριαρχία) και αφετέρου η προσπάθεια εξασφάλισης του εαυτού (και άλλες περιγραφές), μπορούν να θεωρηθούν καθοριστικές για τα αίτια του πολέμου. **Πέρα από κάθε υλικό συμφέρον, είναι πάντα θέμα εικόνας και τιμής.** Ένα σύστημα (είτε άτομο, οικογένεια είτε κοινωνικό σύστημα) που δεν αναπτύσσει προβλήματα όταν αλλάζουν τα χαρακτηριστικά του, η σχέση του με τους άλλους και η ταυτότητά του, δεν θα πάει σε πόλεμο. Η λογική της πορείας των πολέμων καθορίζεται επίσης από τον εαυτό και άλλες περιγραφές ή την επικοινωνιακή τους διαπραγμάτευση.

Το τέλος του πολέμου, ή μάλλον τα σημάδια της νίκης ή της ήττας, επιφέρουν είτε τον ένα να είναι νικητής είτε ηττημένος. Οι πόλεμοι έχουν πάντα την τάση να δημιουργούν έναν κόσμο στον οποίο υπάρχουν μόνο φίλοι ή εχθροί ή και σε μεταξύ τους πολύπλοκα μείγματα. Η **τρίτη, ουδέτερη θέση** δεν γίνεται αποδεκτή από τα αντιμαχόμενα μέρη σύμφωνα με το σύνθημα: *Όποιος δεν είναι υπέρ μας είναι εναντίον μας*. Κανείς δεν έχει τη δύναμη να πάρει την τρίτη θέση. Δεν μπορεί κανείς να «απομακρυνθεί» (ή μόνο με μεγάλη προσπάθεια), καθώς στο τέλος τα μαχόμενα μέρη είναι αυτά που αποφασίζουν εάν σε αποδέχονται στο δήθεν *ουδέτερο έδαφος*. Δηλαδή, κάποιος μπορεί να εμπλακεί σε έναν πόλεμο που ενδεχομένως δεν ήθελε.

Η δυαδική λογική είναι ένας κανόνας σκέψης που επιτρέπει στους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να επικοινωνούν μεταξύ τους. Η λογική αυτή δείχνει τα κοινά ενδιαφέροντα των ανθρώπων, που καθιστούν δυνατή τη συμφωνία σε κατάλληλα ή ακατάλληλα συμπεράσματα, υπό την προϋπόθεση ότι οι ενδιαφερόμενοι αποδέχονται αυτόν τον κανόνα. Αυτή είναι η βάση της επιστημονικής επικοινωνίας, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο εντός **κοινής κουλτούρας** (και θρησκείας), για αυτόν τον λόγο. Από την άλλη, ο **κόσμος των φαινομένων**, η ζωή, οι μηχανισμοί αλλαγής και διατήρησης των δομών του, δεν ακολουθούν τους κανόνες της δυαδικής λογικής. Η διαφορά μεταξύ των διεργασιών της ζωής και των κανόνων της αριστοτελικής λογικής αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του μενού και του γεύματος, μεταξύ του χάρτη και του τοπίου. Η δυαδική λογική είναι ένα **φαινόμενο του παρατηρητή**, δηλαδή ένα κατασκευάσμα με τη βοήθεια του οποίου οι παρατηρητές μπορούν να προσανατολιστούν στον κόσμο και να μπορέσουν να λειτουργήσουν. Όμως ο κόσμος δεν λειτουργεί σύμφωνα με τη δυαδική λογική. Η προσπάθεια προσαρμογής του τοπίου στον χάρτη οδηγεί σε όλες τις πιθανές μορφές τρέλας και οι γνωστικές προϋποθέσεις για να πάμε στον πόλεμο είναι μόνο μία από αυτές. Ο Antony Wilden, κοινωνικός θεωρητικός (1935-2019) δημιουργεί μια παρόμοια σύνδεση μεταξύ των μορφών σκέψης και των μορφών πολέμου. Η επίλυση συγκρούσεων καθίσταται δυνατή μέσω μιας λογικής ιεραρχίας στην οποία είναι διαθέσιμες και οι δύο επιλογές και οι δύο μορφές σκέψης.

Η δυναμική των πολέμων, ιδιαίτερα, η δυσκολία να τους σταματήσουν τη σωστή στιγμή, καθορίζεται πολύ συχνά από το παράδοξο και την τρέλα που προκύπτουν από τη χρήση της δυαδικής λογικής στην κατασκευή κοσμοθεωριών, εαυτού και άλλων περιγραφών. Είναι μια από τις συνέπειες της παρεξήγησης του χάρτη με το τοπίο. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι πόλεμοι θα μπορούσαν να αποφευχθούν επί της αρχής εάν κατασκευάζονταν άλλοι γνωστικοί χάρτες, αλλά σίγουρα θα είχαν διαφορετική πορεία. Ο Wilden συγκρίνει τις πολεμικές θεωρίες του αρχαίου Κινέζου θεωρητικού του πολέμου Sun Tzu και του Carl von Clausewitz, Πρώσσου στρατηγού και στρατιωτικού θεωρητικού (1780-1831). Ο Κλάουζεβιτς αντιλαμβάνεται τον πόλεμο ως παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος. Χρησιμοποιεί γλωσσικές μεταφορές από

τη μηχανική: καλά λαδωμένα γρανάζια, αδράνεια, τριβή, μηχανικές δυνάμεις, ισοροπία, ανάπαυση και κίνηση. Στη γλώσσα του κυριαρχεί η σύγκρουση, ο διαχωρισμός, οι οντότητες, η δράση και η αντίδραση, η ασυνέχεια, η γεωμετρία, η επιβολή, ο ορθολογισμός και η καταστροφή. Προτείνει τη λογική της σχέσης της άνευ όρων παράδοσης.

Από την άλλη πλευρά, ο Sun Tzu μιλά για ένα παιχνίδι χωρίς μηδενικό άθροισμα. Οι δικές του μεταφορές αφορούν τη λεπτότητα, την οικειότητα, τις σχέσεις, την άμπωτη και τη ροή, τη συνέχεια, την τοπολογία, τη διαμόρφωση, τη φαντασία και τη δημιουργία. Η γλώσσα του κυριαρχείται από τους απεριόριστους συνδυασμούς ερμηνείας και ανταλλαγής, άμεσης και έμμεσης επικοινωνίας. Χρησιμοποιεί φράσεις που προέρχονται από την παρατήρηση της φύσης, όπως «γρήγορη σαν τη νίκη», «ήρεμα μεγαλειώδες σαν το δάσος», «ληλατεί σαν φωτιά», «ρέει σαν νερό», «σταθερά σαν τα βουνά».

Οι υποθέσεις σχετικά με τους δρώντες που εμπλέκονται στον πόλεμο και που υπονοούνται σε τέτοιες μεταφορές, βασίζονται στις διαδικασίες της ζωής και στους - όχι ακριβώς μηχανικούς - εγγενείς νόμους της. Προτείνουν σχέσεις στις οποίες η ποικιλία και η αντίφαση μπορεί να υπάρχουν η μία δίπλα στην άλλη, στις οποίες όλα βρίσκονται σε κίνηση και όπου η αδράνεια και η έλλειψη ασάφειας δεν είναι αναμενόμενες.

Μια άλλη διαφορά μεταξύ Clausewitz και Sun Tzu είναι το γεγονός ότι ο Clausewitz δεν ασχολείται με την ψυχολογία του πολέμου, ενώ αυτό φαίνεται να είναι το κέντρο όλων των απόψεων του Sun Tzu. Στη θεωρία του για την παράδοση λογική, προσπαθεί να ασχοληθεί με όλες τις πτυχές της ζωής ή των κοινωνικών συστημάτων. *Ο Sun Tzu λέει, για παράδειγμα (πολύ συστημικά), ότι αυτό που φαίνεται να είναι σύγχυση είναι αποτέλεσμα καλής τάξης, αυτό που φαίνεται δειλία είναι αποτέλεσμα θάρρους και η υποτιθέμενη αδυναμία είναι αποτέλεσμα δύναμης.*

Αυτός που θεωρεί ότι έχει παγιδευτεί στα παράδοξα του πολέμου θα αποφύγει να εμπλακεί. Αυτός που, αντίθετα, βασίζεται στην υποτιθέμενη δύναμή του, αδυνατεί να εκτιμήσει ότι τα βιολογικά, ψυχολογικά και κοινωνικά συστήματα δεν λειτουργούν σύμφωνα με μηχανικούς κανόνες. Σε αυτή την περίπτωση, φαντάζεται πολύ εύκολα ότι θα κερδίσει τον πόλεμό του — και για κάποιον που πιστεύει ότι θα κερδίσει, ο πόλεμος μπορεί να φαίνεται λογική επιλογή.

Νίκος Μ. Βαγιακάκος, 05/2022, Email: lifelphabet.org@gmail.com

(πηγή: *Patterns of War*, Fritz B. Simon, Carl-Auer Verlag, 2004)